

İSTEDADLI UŞAQLARIN PSIXOPEDAQOJİ XÜSUSİYYƏTLƏRİ

Açar sözlər: istedad, qabiliyyət, təfəkkür, aqli xüsusiyyətlər, tənqidi təfəkkür, məntiqi təfəkkür, müstəqil təfəkkür.

Ключевые слова: талант, способность, мышление, черты разума, критическое мышление, логическое мышление, свободное мышление.

Key words: talent, capacity, contemplation, intellectual characteristics, critical thinking, logical thinking, independent thinking.

Bütün ictimai-siyasi dövrlərdə cəmiyyətin, bütövlükdə bəşəriyyətin ağıllı, istedadlı uşaq və yeniyetmələrə, gənclərə habelə insanlara böyük ehtiyacı olub və bu gün də təhsil sisteminə həmin istiqamətdə keyfiyyətli islahatlar gedir. Azərbaycan dövlətinin xarici və daxili siyasətində təhsil siyasəti mərkəzi yerlərdən birini tutur. Müasir təhsildə məktəblilərə təhsil alan subyekti kimi yanaşmanı əsas götürür. Məktəbliyə (insana) təkrar olunmayan fərdi dəxalət azad, müstəqil fəaliyyət göstərməyi bacaran, şərtlər, inkişaf edə bilən bir şəxsiyyət kimi yanaşılır. Bütün şəraitlərə onların inkişaf etməsi üçün əyni qoraldır yaradılması ilə yanaşı, xüsusi qabiliyyətə malik olan, istedadlı uşaqların da inkişafına xüsusi şərait yaradılır. Müasir təhsildə insan və şəxsiyyət əmilinə daha çox üstünlük verilir. Çünki insanın savadı, biliyi onun gələcək həyatını müəyyən edir. Ölkənin hərtərəfli inkişafına xidmət edir və beləliklə də ölkənin intellektual potensialı da möhkəmlənir.

"Azərbaycan Respublikasında təhsilin inkişafı üzrə Dövlət Strategiyası" Azərbaycan Respublikasında Ümumi Təhsilin Konsepsiyası (Milli Kurrikulumu)", "Təhsil haqqında" Azərbaycan Respublikasının Qanunu digər sərəncam və göstərişlər məktəblilər arasında daha bacarıqlı intellekt sahibi olan istedadlı uşaqların seçilməsini,

onlardan ölkənin sosial-iqtisadi, siyasi-ideoloji, mədəni-psixoloji inkişafında istifadə olunmasını tələb edir. Əvvəla qeyd etmək lazımdır ki, istedadsız şagird, uşaq yoxdur. Uşaqların içərisində özünü bacarıqlı, hər hadisəyə, onun başvermə səbəblərinə daha həssas yanaşmasına, təfəkkür tərzinə, hafizəsinə, nitqinə, xüsusi qabiliyyətlərinə görə seçilən, fərqlənən uşaqlar var və söhbət onların seçilməsindən, daha da formalaşdırılmasından gedir. İstedadlı uşaqlar milli-mənəvi dəyərlərimizdir. İstedadlı uşaqların özünəməxsus psixoloji xüsusiyyətləri var. Onlar özənəvi yolla getmirlər, hadisələrin daxili mahiyyəti ilə maraqlanırlar, özəlinə yeni yol və çıxır açağa çalışır, müəllimin, valideynlərinin, həmyaşıdlarının fikirlərinə müstəqil və tənqidi yanaşılır. Çox vaxt onların sualından valideynlər yayınmağa çalışsalar da uşaqlar onların imkan vermirlər. Onlar hər şeylə maraqlanırlar, sönmək dərəcəsi müəllimləri qəbul etmirlər, onlardan narazı qalırlar. İstedadlı uşaqlar həmişə dünyanın sirli ilə gizlədilmiş hadisələri axtarırlar, onların haqqında fikir yürütməkdən, sual verməkdən, fikirləşməkdən doymurlar. İstedadlı uşaqlar sanki də ağıllı, emosional həssas halları ilə və ya düşüncələr ilə yeni axtarışda olurlar. Təbii ki, bu dediklərimiz istedadlı uşaqların istedadlarını təzahür formalarının cüzi bir hissəsidir. İstedadlı uşaqlarda özünü göstərən psixoloji xüsusiyyətlər

adətən bir neçə səviyyələrdə öyrənilə bilər: Ailə, bağca, məktəb, kütləvi informasiya vasitələri və s.

İstedadlı uşaqların aşkar edilməsi, tədqiqatın empirik şəkildə olsa da mövcud olub, lakin onların potensial imkanlarının elmi şəkildə araşdırılması keçən əsrin 70-ci illərindən etibarən diqqət mərkəzində olmuşdur. Bu vacib iş sahəsinin mühüm prioritetlərdən biri kimi irəli sürülərək reallaşdırılması istiqamətində ciddi addımlar atılmışdır. Azərbaycanda dövlət müstəqilliyinin bərpasından sonra, xüsusən 1993-cü il iyunun 15-də görkəmli dövlət xadimi Heydər Əliyevin respublikamızda siyasi rəhbərliyə qayıdışı ilə milli-mənəvi dəyərlərin dirçəlişinə, iqtisadiyyatın, sosial sahələrin inkişafına güclü stimullaşdırılmış, bunlarla bərabər, ölkənin təhsil sisteminin yenidən qurulmasına, qabaqcıl dövlətlərin təhsil sistemlərinə inteqrasiya olunmasına geniş imkan açılmış, istedadlı uşaq və gənclərə diqqət və qayğının artırılması ölkə Konstitusiyasında təsbit edilərək təhsil sahəsində dövlət siyasətinin əsas istiqamətlərindən birinə çevrilmişdir.

İstedadlı uşaqlar birtərəfli inkişaf etməlidirlər. Onlar orta təhsil çərçivəsində bütün fənlərə dair bilikləri mənimsəlidirlər. Lakin onların istedadlı olduqları səhərdən və konkret təhsil məqsədlərindən asılı olaraq, bu biliklərin həcmi, məzmunu və s. fərqli ola bilər.

Təhsilin əsas məqsədlərindən biri (bəlkə də birincisi) istedadlı uşaqların bütün qabiliyyət və imkanlarının aşkarlanmasını inkişaf etdirilməsi və peşə fəaliyyətində onun reallaşdırılmasının təmin edilməsidir. Azərbaycan Respublikasının Prezidenti cənab İlham Əliyev demişdir: "Biz mədəni dəyərlərimizi, iqtisadi potensialımızı insan kapitalına çevirməliyik. Çünki insanın savadı, biliyi onun gələcək həyatını müəyyən edir və ölkənin hərtərəfli inkişafına xidmət edir. Beləliklə ölkənin intellektual potensialı da təmin olunur". Qeyd etmək lazımdır ki, cəmiyyət müasir problemlərin həllini məhz

bu uşaqlardan gözləyir. Bu səbəbdən də belə uşaqların vaxtında aşkarlanması, dəstəklənməsi və inkişafının təmin edilməsi təlimin prioritet məqsədlərindəndir. İstedadın sistemləşmiş keyfiyyətlər kimi başa düşülməsi istedadlı uşaqların şəxsiyyət keyfiyyətlərinin inkişafını təlim-tərbiyənin əsas məqsədi kimi nəzərdə tutur.

Bu o deməkdir ki, uşağın daxili potensial imkanları və tələbatları, mövqelər sistemləri, onların qabiliyyəti, temperamenti, xarakteri nəzərə alınmalıdır. Xüsusi daxili motivasiya istedadın sistemləşmə tərkiblərindən (komponentlərdən) biri olduğundan, onun dəstəklənməsi və inkişaf etdirilməsi şəxsiyyətin inkişafının mərkəzi problem-lərindən biridir. Müəllim daima həmin uşaqları müsbət mənada nəzərdə saxlamalıdır.

Müəllimin istedadlı uşaqlarla işi mürəkkəb və heç vaxt bitməyən prosesdir. Bu iş müəllimə şəxsiyyət kimi yüksəlməyi, istedadların psixoloji durumu və təlimi sahəsində daim yeniləşən biliklər əldə etməyi, psixoloqlarla, digər müəllimlərlə, inzibati işçilərlə, valideynlərlə əməkdaşlıq nəzərdə tutur. O, müəllim peşakarlığının daima yüksəlməsini, çevikliyini, bu gün hələ yarıdıcı tapıntı və güclü tərəfi bildiyindən imtina etmə bacarığını tələb edir. Hər bir uşaq məktəbdə hələ təhsil almamışdır ki, onun özünü mümkün olan maksimal inkişaf səviyyəsinə çatdırsın. Bütün istedadlı uşaqlar müxtəlif proqramlar tətbiq olunan xüsusi sinif və məktəblərdə oxumaq imkanına malik deyillər. Bu şərait məktəb mühiti, müəllim yaratmalıdır. İstedadlı uşaqlar arasında olan fərdi fərqlər iş artıq mövcud olan xüsusi proqramların differensiallaşdırılması zərurətini yaradır.

Bu uşaqlarla işləyən müəllimə strategiyasının aşağıdakı dörd istiqaməti ilə işləməsi məsləhət görülür: sürətləndirmə, dərinləşdirmə, mürəkkəbləşdirmə, yeniləşdirmə.

Müəllim bütün qrup uşaqları ilə o vaxta qədər işləməlidir ki, işin birinci-"bəyin

həmləsi" mərhələsində bütün ideyalar həslənənə qədər söylənilən hər hansı ideyanın tənqidinin yolverilməz olduğunu başa düşsünlər. İşin növbəti mərhələsində söylənilən hər ideyanın müəyyən meyarlarla, həqiqətə uyğunluğu "yoxlanılmalıdır". Sonra işə tənqiddə yol vermək olar. Bununla yanaşı uşaqlar başa düşməlidirlər ki, tənqid taktiki formada ifadə olunanda və müəyyən konstruktiv başlanğıcdan ibarət olanda (maraqlı fakt, yeni fikir, sualın qeyri – əməniyyəti ifadəsi) daha effektiv olur. Əməkdaşlığın dəstəklənməsi, riskə hazırlıq, başa düşməyə nail olmaq üçün zəruri olan problem və çəhədlərin həlli yollarının axtarışı – bunlar hamısı yeni fikirlərin yaranmasına gətirib çıxarır. Yaradıcı təfəkkürün stimullaşdırılması üçün istifadə olunan bütün üsullar "yeniləşmə" parametri üzrə təlimin diferensiallaşdırılmasında uğurla tətbiq oluna bilər, bu şərhlə ki, uşaqların aqli sayırlar hər bir halda müvafiq məzmununda cəmləşsün.

Tədris olunan fənnin yüksək elmi səviyyəsinə təmin etmək, şagirdlərə əməli əhəmiyyətli olan bacarıq və vərdisləri aşılamaq üçün təlim işini elə təşkil etmək lazımdır ki, şagirdlərdə yaradıcılıq təfəkkürü və idrak fəaliyyəti daha da inkişaf etsin. Bunun üçün hadisə və proseslər arasında müqayisə aparmaq, müşahidə və faktlardan müstəqil nəticə çıxarmaq bacarığı inkişaf etdirilməli, analiz və sintez, mücərrədləşdirmə, ümumiləşdirmə və s. üsullardan istifadə, idrak fəaliyyətinin aktivləşdirilməsi üçün vasitə olmalıdır (5, səh.92).

İstedadlı uşaqların yetişdirilməsində müstəqil işlərin müxtəlif növlərində istifadə oluna bilər. Bura-məlumat kitabları, elmi-kütləvi xarakterli kitabçalar və s. üzərində iş, referatlar, məruzələr, əyani vasitələrin (sxem, cədvəl, stend, cihaz, model və s.) hazırlanması aiddir.

İstedadlı şagirdlərlə aparılan işin frontal formada müəllimin irəli sürdüyü tapşırığın

həllində bütün sinif iştirak edir. Lakin şagirdlərin bilik, bacarıq və vərdislərinin səviyyəsindən asılı olaraq onu həll etmək üçün priyom və qaydalar fərqləndirilir. Zəif şagirdlər üçün orta səviyyəli, qabiliyyətli şagirdlər üçün isə mürəkkəb tapşırıqlar verilir.

İstedadlı uşaqlar bir sıra xüsusiyyətləri ilə fərqlənirlər. Belə ki, onlar yaşadılarına nisbətən qabiliyyətlərinin yüksək səviyyəsinə çatır və buna görə də onlardan fərqli nəticələr əldə edirlər. İstedadlı uşaqlar aktiv olub bacqalarına nisbətən çox işləməyə çalışırlar. Onlara xüsusi qayğı lazımdır ki, müəyyən olunmuş istiqamətdəki qabiliyyətlərini inkişaf etdirlərsin.

"İstedadlı uşaqlar hər şeyi ətraflı öyrənmək və əlavə məlumat almaq istəyirlər. Bu yüksək tələbatı ödəmək üçün müəllim nisbətən asan ədəbiyyat göstərməlidir. Oxumaq belə uşaqlara zövq verir, məşğələləri artıq yük kimi qəbul etməyib, biliklərini artırır. Çoxsaylı bacqalarına əsaslanaraq, onlar müstəqil fəaliyyətlə bacqalarına nisbətən daha yaxşı məşğul olmağa qadirlər" (9, səh.95). Belə uşaqlar əhatə olunduqları təsirlərə tənqiddə yanaşmağı bacarıq və hadisələrin mahiyyətini anlamağa çalışır, səthi məlumatlara qane olmur.

Öz yaşadılar ilə müqayisədə istedadlı şagirdlər hadisələr arasında ki, münasibətləri daha yaxşı aqmağı, induktiv və deduktiv fikirləşməyi bacarırlar. Onların əksəriyyəti öz qarşılarında, yerinə yetirilməsi çox vaxt tələb edən, tapşırıqlar qoyur. Bu tapşırıqlar belə uşaqların qabiliyyətlərinin təbiiqinə istiqamətləndirilir. Şagirdlər saatlarla elmi ədəbiyyatlarla məşğul olur, faktları ümumiləşdirməyə, düzgün nəticə çıxarmağa böyük say göstərirlər. Bu zaman onlarda ixtirachılıq, müstəqil fikir söyləmək, hadisənin şərhinə yaradıcı şəkildə yanaşmaq, öz fikirlərini ümumiləşdirib yazılı surətdə ifadə etmək qabiliyyəti inkişaf edir.

İstedadlı şagirdlərlə aparılan işin dərəcəsi ilə məhdudlaşdırılmaması, dərəcənkənar məşğələlərin müxtəlif növlərindən bə məşğəd istifadə olunması onların idrak bacqalarının aktivləşməsinə, qabiliyyətlərinin inkişafına təsir göstərir.

Burada ailədə aparılan işləri xüsusi qeyd etmək lazımdır. Valideynlər müəmmədə olaraq istedadlı uşaqlarla intellektual bacarıqlar tələb edən testlərdən, şifahi sorğulardan istifadə etməklə onların aqli inkişafına xeyli kömək etmiş olarlar.

Məzmunu dərinləşdirilmiş təlim yanaşması konkret bilik və s. ya fəaliyyət istiqamətinə xüsusi maraq göstərən uşaqlar üçün daha səmərəlidir. Bu zaman müəyyən bir sahənin dərinə öyrənilməsi nəzərdə tutulur. Bu yanaşmanın xüsusi peşə təməyüllü məktəblərdə tətbiqi də çox faydalıdır. Məzmunu dərinləşdirilmiş təlim yanaşması konkret bilik və ya fəaliyyət istiqamətinə xüsusi maraq göstərən uşaqlar üçün daha səmərəlidir.

Məzmunu zənginləşdirilmiş təlim yanaşması isə təhsilin keyfiyyətə fərqli məzmununa istiqamətlənir. Burada əməniyyət mövzularından kənaraçıxma, başqa mövzularla, problemlərlə, fənlərlə əlaqələndirməyə xüsusi yer verilir. Təlim elə planlaşdırılır ki, uşaqların istedadlarına uyğun xoşladıkları fəaliyyətlə səbəst, reqlamentləşdirilməmiş məşğul olmağa xeyli vaxtları qalır.

Zənginləşdirilmiş program uşaqlara aqli fəaliyyətin müxtəlif metodlarının öyrədilməsinə və təşəbbüsçüluq, özünə-nəzarət, tənqidçilik, geniş elmi dünyagörüşü kimi keyfiyyətlərin formalaşdırılmasını nəzərdə tutur. Bu yanaşmada təlimin fərildəşdirilməsi və diferensiallaşdırılması, ümumiyyətlə, innovativ təlim metodları uğurla tətbiq edilə bilər.

Pedaqoji kollektivin, ailənin, cəmiyyətin, bağcanın, valideynlərin istedadlı uşaqlara işi mürəkkəb və uzunmüddətli proses-

dir. Belə fəaliyyətin bütün sadalanan struktur elementlərinin qarşılıqlı münasibəti, müəllimin istedadlı uşaqlara elə iş sistemini nəzərdə tutur ki, burada fəaliyyətin üç əsas aspekti öz əksini tapır: diaqnostik, təlim-inkişafedirici və sinifdən xaric fəaliyyət. İstedadlı uşaqlara bağlı bütün işlər bunun üzərində bərqərar olur. Müəllimin fəaliyyətinin bütün komponentlərindən hər biri konkret məşğələlər, vəzifələr, məzmunla, müvafiq formalarla və iş metodları ilə səciylənir.

Təlim uğurlarının səviyyəsinin aşağı düşməsinə təsir göstərən amillərdən biri də istedadlı uşaqların məktəb kollektivində yaşadılarının əksəriyyətinin orta qabiliyyəti olmaması, ətrafdakılardan aşkar və ya gizli inamsızlıq, qəzəb və ziyankarlıq münasibətləri ilə rastlaşmalarıdır. Bu səbəbdən onlardan seçilməmək hissi formalaşır və onların yaradıcılıq imkanları tədricən genişlənir. İstedadlı uşaqların "adiləşməsi", ümumi intellektual və yaradıcılıq potensialının təəzzüüllü, aşkar ifadə olunan nevroz əlamətlərinə təzahürü ilə müşayiət olunur: məsələn, "keçmiş vundurkind sindromu" kimi. Baş tutmayan yaradıcılıq hissi, yerində sayma hissi, keçmişlə yaşama və s. bu kimi hallar həmin sindroma səbəb olur. O isə öz növbəsində şəxsiyyətin nevrozu, bəzən də psixopatik inkişafına səbəb olur.

Məktəb təcrübəsində yol verilən səhvlərdən biri də şagirdlərin təfəkkürü üslubunu müəllimlərin nəzərə almaları ilə bağlıdır. Şagirdlər informasiyanı müxtəlif yollarla əldə edir, toplayır, yenidən işləyir və istifadə edirlər. Sinir sisteminin tipindən asılı olaraq şagirdlərin bir qismi tez, bir çoxu ləng fikirləşir. Təcrübə göstərir ki, bəzi uşaqlar bir materialı tez, bəzi isə qavrayır. Onların hafizəsi, təfəkkürü, bacarıq, qabiliyyətləri fərqli olur. İstedadlı uşaqların təliminin harada təşkil olunmasından asılı olmayaraq, vacib olan onların nəyi və necə öyrədilməsidir.

İstedad fenomeninin növ, təzahür, inkişaf və s. müxtəlifliklərini nəzərə alaraq, istedadlı uşaqların təliminin təşkili üçün aşağıdakı məsələlər aydınlaşdırılmalıdır:

1. İstedadın hansı növüdür (ümumi, xüsusi və ya konkret olaraq hansı);

2. İstedad hansı formada təzahür edir: aşkar və gizli, başqa sözlə, potensial;

3. İstedadlı uşaqlarla işdə hansı məsələlər prioritetdir: müəyyənlaşdırılması, qabiliyyətlərin inkişaf etdirilməsi; psixoloji dəstək və yardım; təhsil mühtəfinin layihələndirilməsi və ekspertizası; təhsil texnologiyalarının, proqramlarının hazırlanması və təhsil müəssisələrinin monitorinqi və s.

4. Hansı təlim müəssisəsinin istifadə edilməsi daha məqsəduşundur: məhz istedadlı uşaqlarla işləməyə yönəlmis gimnaziya, kütləvi ümumtəhsil məktəbi, əlavə təhsil müəssisəsi və s.

Müəllimlər çox vaxt cəhdə əhəmiyyət vermirlər, dərslərində şagirdlərin hamısını eyni dərəcədə fəallaşdırırlar. Psixoloji cəhətdən hətta şagirdin hansı məsələni həll etməsi də onun təfəkkürünü keyfiyyət baxımından həll etmək üçün kifayət deyildir.

Bir məqamı xüsusi vurğulamaq lazımdır: intellektli ölçmək yollarını bilməyən, bu yollardan istifadə etməyən müəllim özünün birtərəfli güzəran təcrübəsinə arxalanır, bu və ya digər şagirdin intellektinə şübhə ilə yanaşır, sinifdə ona yersiz tənə edir.

Təlimin fərdləşməsi yolları, görünür, məktəb təcrübəsində ədə faktların dərk olunması zəmində formalaşmışdır. Bu yolların əhəmiyyəti böyükdür. İstedadlı uşaqlar erudisiyalı müəllimləri sevirlər və onlarla işləməkdən həzz alırlar, lakin hətta erudisiya ilə fərdlənən müəllimlərin bir çoxu bərqərar olmuş vaxt büdcəsi və şagird kontingenti səviyyəsində təlimin fərdiləşdirilməsi yollarından sistemli və səmərəli istifadə edə bilmir. İstedadlı uşaqları seçmək üçün, onlarla mütamadi iş aparmaq lazımdır. Hər yaş dövrü üçün bu işi

mükəmməl bilən, səriştəli psixoloq olması faydalı olar. Belə uşaqların seçilməsində kəmiyyətə yox keyfiyyətə daha çox üstünlük versək işin xeyrinə olar. Ümumtəhsil orta məktəblərində, bağçalarda və digər tədris müəssisələrində konkret qruplarda istedadlı uşaqların siyahısı və konkret olaraq hansı fənlər üzrə yüksək göstəricilərinin müəyyənəndirilməsi bu sahədə uğurlu addımlardır. Son zamanlar istedadlı uşaqların öyrənilməsində, iki mühüm informasiya mənbələrindən müəllimlər (sinif rəhbərləri) və valideynlərdən istifadə olunur. Onlar müvafiq sorğu vərəqələri doldurur və müxtəlif siniflərdə yaradıcılıq, sonəştünaslıq, riyaziyyat, oxu, musiqi, ictimai aktivlik, incəsənət və psixomotorika sahələri üzrə uşaqların qabiliyyətlərini qiymətləndirirlər (Ə.Əli-zadə). İstedadlı uşaqlar bəzən valideynlərin, tərbiyəçilərin, müəllimlərin laqeyidlikləri üzündən hər an istedadını itirə bilər. Hökumət lazım deyil ki, xüsusi laboratoriya şəraiti, tədqiqat yerləri olsun. Adi hallarda müşahidələrdən, testlərdən, nağıllardan, əfsanələrdən, tapmacalardan, hikmətli ifadələrdən istifadə etmək yolu ilə də istedadlı uşaqları müəyyənləşdirmək olar.

Adi bir misal: Rəvayətə görə bir gün Şirvan xaqanı Məlhəm kəndinin yanından keçirmiş. Kənd əhlindən heç kim onun pişvazına çıxmamışdır. Bu hökmdarı təəcübləndirmiş, çöldə cılız bir uşağı yanına çağıraraq onunla söhbət etmiş, uşağın hazircavablığını, çevik təfəkkürü sadə olduğunu görüb, gələcəkdə istedadlı bir adam olacağına inanaraq xaqan onu saraya dəvət edir. Onun təhsili, tərbiyəsi ilə özü məşğul olur. Onun daim nəzarətdə saxlayır. Sonralar o, Xaqanı Şirvani adı ilə bütün dünyada şöhrət qazanan şair olur. Bu və ya buna bənzər testlərdən və digər empirik vasitələrdən istifadə etmək yolu ilə də istedadlı uşaqları seçmək mümkündür. Kifayət edər ki, müəllimlər, vali-

deynlərin, tərbiyəçilərin bu sahəyə marağı olsun.

Rəyçi: prof. O. Həsənlı

İstifadə edilmiş ədəbiyyat

1. Bayramov Ə., Əlizadə Ə. Psixologiya. Bakı, 1999.
2. Əlizadə Ə. Müasir Azərbaycan məktəbinin psixoloji problemləri. Bakı, 2002.
3. Baxşəliyev Ə. Azərbaycan milli-mənəvi dəyərlərinin sosial psixoloji mahiyyəti. Bakı, 2011.
4. Həsənlı O. Sosial psixopedagogikada istedadlı uşaqlar problemi. Bakı: Elm və təhsil, 2011.
5. Əlizadə Ə. İstedadlı uşaqlar. Psixopedaqoji məsələlər. Bakı, 2005.
6. Həmzəyev M. Yaş və pedaqoji psixologiyanın əsasları. Bakı, 2003.
7. Mustafayev T. Gənclərdə ədəbi yaradıcılıq meyillərinin formalaşması. Bakı, 1991.
8. Əlizadə Ə. Müasir Azərbaycan məktəbinin psixoloji problemləri. Bakı, 2004.

Ш.Алиева,
А.Бахшалиев,
Г.Рахимова,
С.Хейдерова,

Психолого-педагогические особенности талантливых детей Резюме

Основной целью образования (возможно, первой) является - обеспечение талантливых детей возможностью открывать, развивать и реализовывать свои способности и возможности в профессиональной деятельности. Следует отметить, что общество ждет что эти дети решат его проблемы. Поэтому своевременное выявление, поддержка и развитие таких

талантливых детей является приоритетом для обучения. Поскольку особая внутренняя мотивация является одним из компонентов таланта, его поддержка и развитие являются одной из центральных проблем развития личности. Рассмотрение таланта как систематических качеств предполагает развитие личностных особенностей талантливых детей в качестве основной цели обучения и воспитания. Это означает, что необходимо учитывать потенциальные возможности и потребности ребенка, системы мотивации, их навыки, темперамент и характер. Учитель всегда должен, в положительном смысле, держать этих детей под контролем.

Группировка талантливых детей в частных учреждениях может сопровождаться проблемами с точки зрения изменчивости детского таланта, атмосферы элитарности и общения. Образование талантливых детей в обычных классах и регулярными программами приводит к незапланированным потерям. Мы не должны быть безразличны к этой реальности.

Sh.Aliyeva,
A.Bakhshtaliyev,
G.Rahimova,
S.Heyderova

Psychological-pedagogical features of talented children Summary

The main goals of education (perhaps the first one) is to ensure that talented children have the opportunity to discover, develop and implement their abilities and opportunities in professional activity. It should be noted that the society is mainly waiting for these children to solve their problems. Therefore, the timely detection, support and development of so talented children is a priority for the training. As special inner motivation is one of the components of the talent, its support and development is one of

the central problems of personality development. Consideration of the talent as systematic qualities suggests the development of personality traits of talented children as the main purpose of training and upbringing. This means that the child's potential capacities and needs, motivation systems, their skills, temperament, and character must be taken into account. Teacher should always keep these children, in a positive sense, under control.

Grouping of talented children in private institutions can be accompanied by problems in terms of child talent changeability, atmosphere of elitism and communication. Education of the talented children in ordinary classes and regular programs leads to

irreplaceable losses. We should not be indifferent to this reality.

Şahla Əliyeva,
professor

Ərəstun Baxşəliyev,
professor

Qəribə Rəhimova,
dosent

Simnara Heydərova,
dosent

*Azərbaycan Dövlət Pedaqoji
Universiteti*

Hörmətli abunəçilər!

"Azərbaycan məktəbi" jurnalının 2018-ci ildə ilboyu normal fəaliyyətinin tənzimlənməsindən ötrü Sizi abunə yazılışına qoşulmağa çağırıq. İldə 6 nömrə nəşr olunur. Bir nüsxənin abunə haqqı 2 manat 50 qəpik, illik abunə haqqı 15 manatdır.

Abunə respublikamızda fəaliyyət göstərən

"Azərmatbuatayımı" ASC

440-39-83

"Qasid" ASC

493-23-19

"Qaya"

565-67-13

"Səma"

594-09-59

"Xpress-Elita"

437-28-10

"Kaspi"

432-39-55

mətbuatayımı firmalarında qəbul edilir. Böyük əməlləri olan pedaqoji jurnalımıza abunə yazılmağa tələsin. Rayonlarda isə "Azərmat-buatayım"-ı ASC-nin yerli şöbələrinə müraciət etmək olar.

İndeks: 1002

MƏKTƏBƏQƏDƏR VƏ İBTİDAİ TƏHSİL PİLLƏLƏRİ ARASINDA VARİSLİK TƏHSİLİN KEYFİYYƏTİNƏ TƏSİR EDƏN AMİL KİMİ

Məqalədə məktəbəqədər və ümumi təhsil pillələrində varislik məsələsi müasir təhsilin aktual problemlərindən biri kimi nəzərdən keçirilir. Bu varisliyin təmin edilməsi üçün məktəbəqədər və kiçik məktəbli yaş dövründə uşaq təfəkkürünün inkişaf xüsusiyyətlərinin və onların aparıcı fəaliyyətlərinin özünəməxsusluqlarının nəzərə alınmasının vacibliyi əsaslandırılmışdır. Məktəbəqədər və ibtidai təhsil arasında düzgün və rəvan keçidin təmin edilməsi üçün yeni yanaşmaların, təlim formalarının axtarılmasının, təhsilin məzmununda, təlim strategiyalarında əhəmiyyətli dəyişikliklərin edilməsinin vacibliyi vurğulanmışdır.

Açar sözlər: təhsil, məktəb, münasibət, uşaq bağçası, islahatlar.

Ключевые слова: образование, школа, отношение, детский сад, реформы.

Key words: education, school, contact, attitude, kindergarten, reforms.

Azərbaycan Respublikasının dövlət təhsil siyasətinin strateji istiqamətlərindən biri də ibtidai təhsilin inkişaf etdirilməsidir. Məktəbəqədər təhsil bütün təhsil sisteminin bünövrəsidir, çünki məhz bu mərhələdə uşağın şəxsiyyət kimi formalaşmasının təməli qoyulur. Məhz buna görə də məktəbəqədər təhsilin uşaqların potensial imkanlarının üzə çıxarılmasında, məktəbə hazırlanmasında, onlarda mədəni keyfiyyətlərin, müstəqillik, yaradıcılıq, təşəbbüskarlıq, eləcə də həyatı bacarıqların formalaşmasında mühüm rol oynayır.

Müasir təhsil mühitinin xüsusiyyətlərini şərh edərkən qeyd etmək lazımdır ki, hazırda təlimlə bağlı həm akademik, həm də tədqiqat fəaliyyətində innovasiyaların rolu əhəmiyyətli dərəcədə artmışdır. Eyni zamanda davamlı islahatlar kontekstində təhsildə düzgün təşkil edilmiş psixoloji və pedaqoji dəstək mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Yüksək təhsil standartlarına keçmək və onların reallaşdırılmasında uğur əldə etmək üçün təhsil müəssisələrində müvafiq maddi-texniki

bazanın yaradılması zəruri amillərdən biridir.

Son samənlər təhsil kurikulumlarında sənədləşdirilmiş diqqət mərkəzində saxlanılması vacib məsələ kimi qarşıya qoyulmuşdur. Bu məsələdə beynəlxalq qiymətləndirmə proqramlarında şagirdlərimizin nəticələrini şərtləndirən vacib amil kimi nəzərdən keçirilir. Bu baxımdan ibtidai siniflərdə sənədləşdirilmiş təhsilin əsasını qoymaq, onun prinsiplərini tətbiq etmək üçün müvafiq pedaqoji-psixoloji əsaslar yaradılmalı və inkişaf etdirilməlidir. Bunun üçün də pedaqoji universitetlərdə müəllim hazırlığında da sənədləşdirilmiş təhsil prinsiplərinin tətbiqinə geniş yer verilməlidir.

Təhsilin səmərəliliyini və keyfiyyətini artırmaq üçün islahatlar şəraitində məktəbəqədər təhsil pilləsi ilə ibtidai və ümumi orta təhsil səviyyələri arasında varisliyin təmin edilməsi vacib amildir. Bunun üçün müəllimlərin peşəkar inkişafı məsələlərinə xüsusi diqqət yetirməklə yanaşı